

**ՃԱՊՈՆԻԱՅԻ ՌԱԶՄԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԵՐԻ ԱԿՏԻՎԱՑՈՒՄԸ
ՊԱՐՄԻՑ ԾՈՑԻ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆՈՒՄ ԵՎ «ԾՈՎԱՅԻՆ ՈՒԴԻՆԵՐԻ»
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐԸ 2001 Թ. ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 11-Ի
ԴԵՊՔԵՐԻՑ ՀԵՏՈ**

Ճապոնիան Սառը պատերազմի տարիներին երկրում գործող «խաղաղ» սահմանադրության հիմնադրույթները չխախտելու նպատակով, փորձում էր իր միջազգային անվտանգությունն ապահովել երկրում առկա ԱՄՆ-ի ռազմական բազաների միջոցով¹։ Սակայն հետսառըպատերազմյան շրջանում ստեղծված աշխարհաքաղաքական իրադրության փոփոխման, մասնավորապես՝ երկրներում համակարգի փլուզման և բազմաթիվ համակարգի ձևավորման, ասիական մի շարք երկրների տնտեսական կտրուկ աճի և բնական հանածոների ձեռքբերման համար վերջիններիս միջև ծավալվող մրցակցության մեծացման, ինչպես նաև Ճապոնիայում տեղի ունեցող ներքին քաղաքական խմորումների արդյունքում² սկիզբ դրվեց պաշտոնական Տոկիոյի նոր քաղաքականության ձևավորմանը։ Այն արտահայտվեց Ճապոնիայի ռազմաքաղաքական դերի ակտիվացմամբ թե՛ ասիա-խաղաղօվկիանոսյան և մերձավորարևելյան տարածաշրջանների, թե՛ միջազգային հանգուցային հիմնախնդիրների կարգավորման գործընթացներում³։ Այսպես՝ արդեն 1997 թ. Ճապոնիայի ռազմական հայեցակարգում հայտնվեցին նոր միտումներ, որոնք, առաջին հերթին, ուղղված էին Ճապոնիայի

¹ Кадзухико Того, 50 лет японской дипломатии (1945-1995), Москва, 1996, с. 12.

² 1955-1993 թթ. երկիրը կառավարվում էր Լիբերալ-դեմոկրատական կուսակցության (ԼԴԿ) կողմից։ 1994 թ. հունիսին իշխանության եկավ Ճապոնիայի Նոր կուսակցությունը (ՃՆԿ)։ Այս մասին տե՛ս Молодяков В., Молодякова Э., Маркарян С., История Японии, XX век, Москва, 2007, с. 431-440; McKibbin W.J., The Macroeconomic Experience of Japan since 1990: An Empirical Investigation, Washington DC, November 1996, p. 18.

³ Այս մասին մանրամասն տե՛ս Հարությունյան Ե., Ճապոնիայի մերձավորարևելյան նոր քաղաքականության ձևավորումը հետսառըպատերազմյան շրջանում (1991-2001 թթ.), Մերձավոր Արևելք, 2012, VIII, էջ 238-248:

ինքնապաշտպանական ուժերը (ՃԻՈԻ) տարածաշրջանային ռազմական ուժի վերածելու մտադրության հետ: Հարկ է նշել, որ Ճապոնիայի ռազմաքաղաքական դերի ակտիվացման գործում մեծ խթան հանդիսացավ տարածաշրջանում Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետության (ՉԺՀ) ծավալապաշտական քաղաքականությունը, ինչպես նաև էներգակիրների ոլորտում մի շարք ասիական երկրների, հատկապես՝ ՉԺՀ-ի և Հնդկաստանի կողմից վառելանյութի ձեռքբերման համար ներկայացված մրցակցության հայտը⁴: Նշենք, որ Չինաստանը դեռ 1993 թ. էներգակիրների ներկրման ոլորտում լուրջ մրցակցության հայտ ներկայացրեց միջազգային հանրությանը՝ դառնալով մերձավորարևելյան նավթի ցանցային ներկրող, իսկ արդեն 2003 թ. զբաղեցրեց երկրորդ տեղն իր նավթային ներկրումների քանակով՝ ետևում թողնելով Ճապոնիային և զիջելով միայն ԱՄՆ-ին⁵: 2000 թ.-ի դրությամբ՝ Մերձավոր Արևելքից Չինաստանը ներկրել է իր նավթային պահանջարկի մոտ 54%-ը և ըստ կանխատեսումների՝ 2020 թ. Չինաստան արտահանվող նավթի քանակը կհասնի 3.65 միլիոն բարելի մեկ օրում, որը կբավարարի վերջինիս էներգիայի պահանջարկի 60%-ը⁶: Ուստի Չինաստանի թե՛ էներգակիրների ոլորտում լուրջ մրցակցության հայտը, թե՛ ծավալապաշտական քաղաքականությունը, որն առաջնորդվում էր ռազմաքաղաքական դերի ակտիվացմամբ, մեծ վտանգ են ներկայացնում ինչպես Ճապոնիայի տնտեսությանը, այնպես էլ տարածաշրջանում վերջինիս դիրքերին, որը, ինքնաբերաբար, նպաստեց ռազմածովային ուժերի մրցակազմի զարգացմանը⁷: ՉԺՀ-ի աստիճանաբար ծավալվող

⁴ Ըստ կանխատեսումների՝ 2035 թ. դրությամբ ասիական երկրների էներգիայի պահանջարկը կաճի, որի ապահովման համար անհրաժեշտ կլինի 7.375 միլիոն տոննա նավթ, որից 2.700 միլիոն տոննա նավթը կբավարարի միայն Չինաստանի և Հնդկաստանի էներգիայի պահանջարկը՝ կազմելով աշխարհում արտահանվող նավթի 46%-ը: Այս մասին տե՛ս Handbook of Energy and Economic Statistics in Japan, Tokyo, 2011, p. 248.

⁵ International Energy Agency (IEA), Oil Market Report, March 11, 2004, p. 12.

⁶ Jin Liangxiang, Energy First. China and the Middle East, Middle East Quarterly, vol. XII/2, Spring, 2005, pp. 3-10; http://www.meforum.org/694/energy-first#_ftn2

⁷ Նշենք, որ Ճապոնիայի ռազմական բյուջեն կազմում է 59 մլրդ ԱՄՆ դոլար, մինչդեռ ՉԺՀ-ի բյուջեն, որը վերջին 5 տարիների ընթացքում համարյա կրկնապատկվել է, կազմում է 102 մլրդ ԱՄՆ դոլար: Այս մասին տե՛ս Factbox: Japan's Military: Well-Armed

ազդեցության զսպման հարցում շահագրգռված է ոչ միայն Ճապոնիան, այլև մի շարք տարածաշրջանային երկրներ՝ Սինգապուրը, Ավստրալիան, Ֆիլիպինները, Մալայզիան, Ինդոնեզիան և ԱՄՆ-ը: Այս երկրները մեծապես աջակցում են Ճապոնիային՝ տարածաշրջանում ՉԺՀ-ին հակազդող ուժ դառնալու հարցում⁸:

Ծագող արևի երկրի ռազմաքաղաքական դերի, ինչպես նաև տարածաշրջանային անվտանգության համակարգում դերակատարության ակտիվացման վառ օրինակ է 1999 թ. ԱՄՆ-ի կողմից Գուամում անցկացվող զորավարություններին մասնակցելը և այնտեղ իր ռազմական օդանավերից մեկի տեղակայումը: Նույն թվականին ՃԻՈՒ-ն օդային ուժերի հնարավորությունները բարելավելու նպատակով ձեռք բերեց չորս “Boeing 767” վերահսկողական օդանավ: Ավելին՝ 2000 թ. Տոկիոն պայմանագիր ստորագրեց Սինգապուրի հետ՝ վերջինիս ռազմական բազաները հարկ եղած ժամանակ օգտագործելու վերաբերյալ⁹: Նշենք, որ չնայած երկրում գործող «խաղաղ» սահմանադրությանը՝ ՃԻՈՒ-ն արդեն վաղուց դարձել է աշխարհի ամենազարգացած ռազմաարդյունաբերական համալիրներից մեկը¹⁰ իր տրամադրության

but Untested in Battle, July 30, 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/07/31/us-japan-defence-factbox-idUSBRE86U03Q20120731>

⁸ Ted Galen Carpenter, Japan Takes a Modest Step Toward Global Security, January 8, 2002, <http://www.cato.org/publications/commentary/japan-takes-modest-step-toward-global-security>

⁹ Will Japan Rearm, May 28, 2001, <http://www.stratfor.com/search/site/Will%20japan%20rearm>

¹⁰ Ճապոնիայի զորքերի թվաքանակը կազմում էր 227.000 զինվոր (46.000 պահեստային): Ցամաքային «ինքնապաշտպանական ուժերը» կազմված են 13 դիվիզիաներից, որոնք իրենց մեջ ներառում են 136.000 զինվոր, ունեն 950 զրահատեխնիկա, 463 ուղղաթիռ, 800 միավոր հրետանային տեխնիկա: Ծովային ուժերը բաղկացած են՝ 44.000 անձնակազմից, ունեն 148 նավ, որից 16-ը սուզանավեր են, 58-ը՝ վերջույն նավեր, 35-ը՝ ականազերծող նավեր, նաև ունեն 110 օդանավ, 99 ուղղաթիռ: Օդային ուժերը բաղկացած են 45.000 անձնակազմից, ունեն 368 կործանիչ, 42 տրանսպորտային և 182 այլ օդանավեր: Այս մասին տե՛ս Կարապետյան Ռ., Իրաքում Ճապոնիայի ռազմական ներկայության վերաբերյալ, Արևելասիական ուսումնասիրություններ, 2009, I, էջ 48: Ministry of Defense Japan. Japan's Defense White Paper http://www.clearing.mod.go.jp/hakusho_data/2009/2009/datindex.html

տակ ունենալով խաղաղովկիանոսյան տարածաշրջանում ամենամեծ նավատորմն ԱՄՆ-ից հետո¹¹, իսկ նրա ցամաքային ուժերն իրենց թվաքանակով գերազանցում են Բրիտանական թագավորական բանակն ու նավատորմն իրար հետ գումարած, սակայն զիջում են Հինաստանին 10 անգամ և Հյուսիսային Կորեային՝ 5 անգամ¹²:

2001 թ.-ից հետո Ճապոնիայի կողմից «Աէգիս» («Aegis») տիպի կործանիչների ձեռքբերումը շեշտակիորեն բարելավեց երկրի զինված ուժերը, որոնք ի վիճակի են բարձր մակարդակով փոխգործակցել ԱՄՆ-ի տեխնոլոգիապես առաջատար ռազմական ուժերի հետ¹³:

Արդեն 2001 թ. ապրիլին, երբ Ճապոնիայում իշխանության եկավ վարչապետ Կոիզումի Ջունիչիրոն, երկրում բարձրացվեց սահմանադրական դրույթների վերանայման հարցը, հատկապես հրատապ էր զենքերի տեխնոլոգիայի և սպառազինությունների արտահանումն արգելող օրինագծերի վերանայման խնդիրը¹⁴:

Ճապոնիայի ռազմաքաղաքական դերի ակտիվացումը խթանող սահմանադրական մի շարք բարեփոխումներ հնարավոր դարձավ կյանքի կոչել 2001 թ. սեպտեմբերի 11-ին Նյու-Յորքում տեղի ունեցած դեպքերից հետո, երբ միջազգային անվտանգության համակարգին սպառնացող վտանգը ստիպեց Ճապոնիային կոնկրետ քայլեր

շենք, որ 2002 թ.-ի դրությամբ ԺՈՒԽ-ին հատկացվել է երկրի բյուջեի շուրջ 6.1%-ը (մոտ 50 մլրդ. ԱՄՆ դոլար), որը կազմում է Ճապոնիայի ՀՆԱ-ի 0.995%-ը: Այս մասին տե՛ս Japan Almanac 2003, Defence Spending, Tokyo, 2003, p. 47.

¹¹ Ներկայումս Ճապոնիայի նավատորմը ներառում է իր մեջ 8 պաշտպանական նավեր, 47 ժամանակակից ականակիր նավեր և ավելի քան 150 ծովային ինքնաթիռներ: Ճապոնիայի պաշտպանության գործակալությունը ցանկանում է ձեռք բերել նաև 2 ուղղաթիռակիրներ (13500 տոննա տարողունակությամբ), որոնք կլինեն ամենահզոր նավերը տարածաշրջանում: Այս մասին տե՛ս National Institute for Defense Studies, East Asian Strategic Review 2005, p. 215.

¹² Factbox: Japan's Military: Well-Armed but Untested in Battle, July 30, 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/07/31/us-japan-defence-factbox-idUSBRE86U03Q20120731>

¹³ Will Japan Rearm, February 2001, <http://www.stratfor.com/search/site/Will%20Japan%20Rearm>

¹⁴ Raquel Shaoul, Japan's Changing Defense Policy: Military Deployment in the Persian Gulf, Japanese Studies, vol. 27, N. 3, December 2007, p. 235; Corey Wallace, Japan's New Approach to the Export of Arms, January 11, 2012; <http://asw.newpacificinstitute.org/?p=9885>; <http://jsw.newpacificinstitute.org/?p=9568>

ծեռնարկել¹⁵: Այսպես՝ 2001 թ. հոկտեմբերին Ճապոնիան ընդունեց հակաահաբեկչական հատուկ օրենք 2 տարի ժամկետով, համաձայն որի՝ Ճապոնիան իրավունք ստացավ ինքնապաշտպանական զորքեր ուղարկել Աֆղանստան՝ ահաբեկչության դեմ պայքարելու և Միացյալ Նահանգներին աջակցություն ցուցաբերելու նպատակով¹⁶: 2001 թ. նոյեմբեր և դեկտեմբեր ամիսներին Ճապոնիան երեք ականակիր նավեր ուղարկեց Հնդկական օվկիանոս¹⁷: Ավելին՝ 2001 թ. նոյեմբերին Ճապոնիան մասնակցեց Գուամում և Սան Դիեգոյում տեղակայված ԱՄՆ-ի նավատորմի կողմից իրականացվող ռազմական գործողություններին:

2002 թ. վարչապետ Զ. Կոիժումին առաջ քաշեց «Հարավ-արևմտյան կղզիների պաշտպանության» ծրագիրը¹⁸, ծովափնյա կղզիների պաշտպանության համար զինված ուժեր ստեղծելու վերաբերյալ, որոնք նախատեսվում էր, որ պիտի համագործակցեին ԱՄՆ-ի ռազմածովային ուժերի հետ:

2003 թ. մայիսի 15-ին Ճապոնիայի խորհրդարանն ընդունեց երեք օրինագիծ, որոնք հայտնի են «Հնարավոր պատերազմների օրենք» անվանմամբ: Այս օրինագծերի շնորհիվ իշխանությունը ստացավ լիազորություններ մոբիլիզացնելու ինքնապաշտպանական զորքերը Ճապոնիայի դեմ հնարավոր ռազմական հարձակում իրականացնելու դեպքում: Օրենքը թույլ էր տալիս երկրի վարչապետին արտակարգ իրավիճակներում հրամաններ արձակել¹⁹, որը բավական մեծ առաջընթաց էր երկրի ռազմաքաղաքական դերի ակտիվացման տեսանկյունից:

2003 թ. հուլիսի 26-ին Ճապոնիայի խորհրդարանում վարչապետ Զ. Կոիժումիի կողմից ներկայացված հակաահաբեկչական օրենքի նախագծի ընդունմամբ՝ կառավարությանն իրավունք տրվեց «ինքնապաշտպանական ուժեր» (մոտ 1.000 զինվորական) ուղարկել

¹⁵ Japan Echo, v. 32, 2, April 2004, <http://www.japanecho.com>

¹⁶ Takao Sebata, Japan's Defence Policy and Bureaucratic Politics, 1976-2007, New York, 2010, p. 1.

¹⁷ Raquel Shaoul, նշվ. աշխ., էջ 239:

¹⁸ Liu Jiangyong, Armed Intervention by Japan over Diaoyu Islands: Intentions and Legal Constraints, China International Studies, September/October 2012, pp. 24-25.

¹⁹ Raquel Shaoul, նշվ. աշխ., էջ 234:

Իրաք՝ վերակառուցողական աշխատանքներին աջակցություն ցուցաբերելու նպատակով²⁰: Նշենք, որ ինքնապաշտպանական ուժերն Իրաք ուղարկվեցին արդեն 2003 թ. դեկտեմբերի 15-ին և այնտեղ մնացին մոտ մեկ տարի²¹: Ավելին՝ Ճապոնիան 2004 թ. փետրվարին հումանիտար և խաղաղապահ գործողություններ իրականացնելու նպատակով Իրաք ուղարկեց ճապոնական ցամաքային փորձագիտահետազոտական զինվորական խումբ, իսկ արդեն նույն թվականի մարտի վերջերին 550 հոգուց բաղկացած հետևակային ինքնապաշտպանական զորքեր: Փաստորեն, Ճապոնիան, զորքեր տեղակայելով Իրաքում, հնարավորություն էր ստանում նախ՝ իր միջազգային ներդրումն ունենալ հակամարտության լուծման հարցում, երկրորդ հերթին՝ ամրապնդում էր իր ռազմավարական կապերն ԱՄՆ-ի հետ և ամենակարևորը՝ նպաստում էր հետհոսանքային Իրաքի վարչակարգի հետ հարաբերությունների զարգացմանը, ինչը, անկասկած, նավթային ներկրումների անխափան հոսքի երաշխիք էր²²: Այսպիսով Իրաքում ճապոնացի զինվորների ներկայությունը վկայում է միջազգային անվտանգության համակարգում Ճապոնիայի դերի ակնհայտ ակտիվացման մասին, ինչն ավետեց որակապես նոր դարաշրջանի սկիզբ Տոկիոյի համար և հաստատեց Ճապոնիայի կենսական կարևոր շահերը Պարսից ծոցի տարածաշրջանում²³:

Երկրի ռազմաքաղաքական դերի ակտիվացում նկատվեց նաև հետագա տարիներին: Այսպես՝ 2007 թ. հունվարի 9-ին պաշտոնական Տոկիոն որոշում ընդունեց Ճապոնիայի Պաշտպանության գործակալությունը Պաշտպանության նախարարության վերածելու վերաբերյալ, ինչն իրավասություն տվեց երկրի իշխանությանն

²⁰ Նույն տեղում, էջ 239:

²¹ Statement by Prime Minister Junichiro Koizumi Concerning the Establishment of the Law Concerning the Special Measures on Humanitarian and Reconstruction Assistance in Iraq, 26 July 2003, http://www.kantei.go.jp/foreign/koizumispeech/2003/07/26danwa_e.html

²² Իրաքի միայն հետազոտված նավթահանքերում կա շուրջ 112 մլրդ. բարել նավթ: Ճապոնիան առաքում է Իրաքից 120000 բարել նավթ 1 օրում, որը կազմում է իր նավթային ներկրումների 3.2%-ը: Այս մասին տե՛ս Hisane Masaki, Japan in Iraq: Goodbye troops, hello aid, Asia times, July 26, 2006, <http://www.atimes.com/atimes/Japan/HG26Dh01.html>

²³ Political handbook of the Middle East 2008, Washington, 2008, p. 12; Raquel Shaoul, նշվ. աշխ., էջ 240:

արտակարգ իրավիճակներում գործելու ավելի կտրուկ՝ մեծացնելով վերջինիս դերն արտաքին քաղաքականության որոշումների վրա ազդելու հարցում²⁴:

Հետագայում Սինձո Աբեի կառավարությունը նույնպես շարունակեց իր նախորդի քաղաքականությունը սահմանադրական փոփոխությունների իրականացման հարցում՝ գնահատելով այն՝ որպես Ճապոնիայի քաղաքականությունը դարաշրջանի նոր միտումներին ավելի համահունչ դարձնելու հիմնական միջոց²⁵: 2007 թ. ապրիլին Ճապոնիայի կառավարությունը ստեղծեց մասնագետներից բաղկացած մի խումբ՝ ԱՄՆ-ում Ճապոնիայի նախկին դեսպան Յանաի Շունջիի ղեկավարությամբ: Այդ խմբին լիազորվեց դիտարկել սցենարներ որևիցե երկրի կողմից Ճապոնիայի վրա հարձակման հավանականության և նման իրավիճակի առկայության դեպքում հնարավորինս արագ զինված ուժերը մոբիլիզացնելու շուրջ²⁶: Նշենք, որ հարձակում չի նշանակում միայն Ճապոնիայի տարածքի վրա ֆիզիկական հարձակման փորձի կիրառում, այլև հնարավոր ռազմական գործողությունների իրականացում, որոնք կարող են վնաս հասցնել Ճապոնիայի տնտեսական շահերին: Դրա վառ օրինակ կարող է ծառայել Պարսից ծոցի տարածաշրջանից Ճապոնիա առաքվող նավթի և բնական գազի ծովային ուղիների հնարավոր վնասումը, ինչը պատճառ կհանդիսանա կենսական կարևորություն ներկայացնող վառելանյութի ներկրման ընդհատման համար²⁷: Նշենք, որ «Ծովային ուղիների» հայեցակարգն ի հայտ է եկել որպես գաղափար դեռևս 1981 թ. ԱՄՆ-ի նախագահ Ռոնալդ Ռեյգանի և վարչապետ Սուժուկի Ջենկոյի միջև ռազմական համագործակցության շուրջ խորհրդակցության ժամանակ: Համաձայն այդ հայեցակարգի՝ Ճապոնիայի կառավարությունը ցանկանում էր ընդլայնել իր

²⁴ <http://www.mod.go.jp/e/about/index.html>

²⁵ Exclusive Interview: Shinzo Abe, October 31, 2006, <http://www.ft.com/cms/s/0/ba65e892-68f6-11db-b4c2-0000779e2340.html#axzz2HNxcl8XE>

²⁶ Նշենք, որ խումբը բաղկացած էր 13 հոգուց: Խմբի ստեղծման գլխավոր նպատակն էր չորս հիմնական սցենարների դիտարկումը, որոնց իրականացման դեպքում Ճապոնիան պետք է մոբիլիզացնեի իր ռազմական ուժերը: Այս մասին տե՛ս Daisuke Sekine, *Seapower and Japan's Maritime Coalition Building*, Australia, 2011, p. 205.

²⁷ Raquel Shaoul, նշվ. աշխ., էջ 238:

ռազմական գործողությունների տարածքը՝ հասցնելով երկրի ափերից մինչև 1000 մղոն հեռավորության վրա, ինչը հնարավորություն կընձեռներ ապահովելու նավթի անվտանգ առաքումը Ճապոնիա: Հայեցակարգը հնարավոր եղավ կյանքի կոչել միայն 2001 թ. սեպտեմբերի 11-ի դեպքերից հետո: Նշենք, որ Ճապոնիայի տնտեսության համար կենսական կարևորություն ներկայացնող էներգակիրների առաքումը Պարսից ծոցի տարածաշրջանից մինչև Ճապոնիայի մաքրագտման գործարաններն անցնում են հետևյալ ծովային ուղիներով՝ Հորմուզի նեղուցով²⁸, Հնդկական օվկիանոսով, Մալակկա, Լոմբոկ, Սունդա և Մակասարյան նեղուցներով, Հարավչինական և Արևելաչինական ծովերով: Հետսառըպատերազմյան շրջանում բազմաթիվ համակարգի ձևավորման և բազմազան շահերի բախումների հավանականության մեծացման պայմաններում վերոնշյալ տարածքներով անցնող ծովային ուղիները դարձել են ավելի խոցելի և վերջիններիս անվտանգության ապահովումը բավական բարդացել է: Նշենք, որ ծովային ուղիների անվտանգության ապահովման հարցում բավական մեծ է ԱՄՆ-ի դերը, որն Ասիա-խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանում կենտրոնացրել է իր զորքերի 100.000-անոց անձնակազմ՝ դրանով իսկ վերահսկելով նավթի ծովային ուղիների մոտ 1/3-ը²⁹:

Ծովային ուղիների անվտանգության ապահովման հարցում Ճապոնիայի մտավախությունը լիովին հիմնավորված է, քանի որ ամեն վայրկյան տարածաշրջանում առկա տարածքային ցանկացած խնդրի սրման արդյունքում կարող են վտանգի տակ դրվել Ճապոնիա առաքվող նավթի և բնական գազի հոսքը, որը լուրջ վնաս կհասցնի երկրի տնտեսությանը: Նամանավանդ, որ վերոնշյալ ծովային ուղիներն անցնում են այնպիսի տարածքներով, որտեղ բավական մեծ է տարածքային խնդիրների շուրջ առկա տարածայնությունները: Այսպես՝ խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանում տարածքային խնդիրներ կան ոչ միայն Ճապոնիայի և Չինաստանի միջև՝ կապված

²⁸ Նշենք, որ Հորմուզի նեղուցով է առաքվում Սաուդյան Արաբիայի, Քուվեյթի, Կատարի և ԱՄԷ-ի նավթային մատակարարումները: Այս մասին տե՛ս Строительство новых нефтепроводов, ТАСС, Атлас N 27 (1409), 06.07.1984, с. 44.

²⁹ Raquel Shaoul, նշվ. աշխ., էջ 242:

Սենկակու (Դիաոյու) կղզիների հետ³⁰, ՉժՀ-ի և Թայվանի, այլ նաև ՉժՀ-ի և տարածաշրջանի մի շարք երկրների՝ Վիետնամի, Մալայզիայի, Ինդոնեզիայի, Ֆիլիպինների միջև: Նշենք, որ վերջիններս միջև առկա տարածայնությունները Սփրաթյի և Պարասելյան կղզիների վրա գերիշխանություն հաստատելու հարցի շուրջ է: Վերոնշյալ կղզիների գրավչությունը պայմանավորված է նավթի և բնական գազի հսկայական պաշարների առկայությամբ³¹: Ճապոնիան պատրաստակամություն է հայտնել աջակցելու Ֆիլիպիններին՝ Չինաստանի հետ առկա տարածայնությունները լուծելու հարցում: Ավելին՝ 2013 թ. փետրվարին Ֆիլիպինների արտաքին գործերի նախարար Ալբերտ Դել Ռոզարիոն հայտարարել է, որ Ճապոնիան 1,5 տարվա ընթացքում իրենց երկրին կտրամադրի 10 նոր պարեկային նավեր³²:

Փաստորեն, Ծագող արևի երկիրն անհանգստացած է Հարավչինական ծովում կամ որևիցե այլ ծովային ուղիներում առկա տարածքային խնդիրների հնարավոր լարվածության ուժեղացմամբ,

³⁰ Սենկակուն՝ կղզիախմբի ճապոնական, իսկ Դիաոյուն՝ չինական անվանումն է: Սենկակուն բաղկացած է 5 խոշոր կղզիներից: 1960-ականների կեսերից մինչև 1970-ականների սկզբները ՉժՀ-ն, Թայվանը և Ճապոնիան հաշվում էին, որ այդ կղզիները գտնվում են իրենց իրավասության տակ: 1972 թ. չին-ճապոնական դիվանագիտական հարաբերությունների հաստատումից ի վեր՝ Ճապոնիայի կառավարությունը հայտարարեց, որ Սենկակու կղզիները այսուհետ գտնվելու են Ճապոնիայի իշխանության ներքո: Այնուամենայնիվ, Ճապոնիայի և ՉժՀ-ի միջև հաստատված երկկողմանի համաձայնության շնորհիվ՝ Ճապոնիան համաձայնվեց թույլ տալ ինչպես օտարերկրացիներին, այնպես էլ Ճապոնիայի քաղաքացիներին մուտք գործել վերոնշյալ կղզիներ մինչև վերջնականապես չլուծվի այս խնդրի շուրջ առկա չին-ճապոնական տարածայնությունները: Սակայն վերջերս Ճապոնիան հարց է բարձրացրել վերոնշյալ կղզիներն ազգայնացնելու վերաբերյալ, քանի որ Սենկակու կղզիների նկատմամբ Չինաստանի կողմից ծավալապաշտական քաղաքականության ընդլայնման փորձեր են նկատվել: Այս մասին տե՛ս Zhai Xin. Motives of the Japanese Democratic Government's "Nationalization" of the Diaoyu Islands, China International Studies, September/October 2012, pp. 36-50.

³¹ Սփրաթյի կղզիների շրջան, որը տեղակայված է Հարավ-Չինական ծովում, բաղկացած է ավելի քան 100 կղզիներից (պատկանում են Վիետնամին, Թայվանին, ՉժՀ-ին, Մալայզիային, Բրունեյին և Ֆիլիպիններին): Այստեղ հաճախ Չինաստանի ծավալապաշտական քաղաքականության արդյունքում տեղի են ունենում բախումներ: Այս մասին տե՛ս <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/spratly-claims.htm>

³² <http://www.interfax.ru/news.asp?id=315197>

քանի որ ցանկացած միջադեպ կարող է անարխորժության պատճառ դառնալ նավթ առաքող նավերի համար: Նման միջադեպեր արդեն գրանցվել են: 2004 թ. մարտին Ճապոնիայի և Չինաստանի միջև բախումներ տեղի ունեցան այն բանից հետո, երբ չինական և թայվանական ակտիվիստները փորձ ձեռնարկեցին ընդլայնելու իրենց իրավասությունները Սենկակու կղզիների վրա, սակայն Ճապոնիայի պահակախմբի զինվորներին հաջողվեց խոչընդոտել վերջիններիս կողմից դիրքերի ամրապնդման փորձը³³: Նշենք, որ նմանատիպ մի շարք միջադեպերի պատճառով Ճապոնիայի կառավարությունն այժմ քննարկում է Սենկակու կղզիներում ՃԻՈՒ-ի տեղակայման հարցը³⁴: Ավելին՝ Ճապոնիայի կառավարությունն իր մտադրությունն է հայտնել ռազմական ծախսերը 2%-ով ավելացնելու վերաբերյալ, որը կկազմի ավելի քան 4.7 տրիլիոն իեն (53,4 մլրդ ԱՄՆ դոլար): Այդ գումարը նախատեսվում է ծախսել ցամաքային ինքնապաշտպանական ուժերի անձնակազմը մեծացնելու, ինչպես նաև ծովային, ցամաքային և օդային սպառազինությունները բարելավելու համար: Ճապոնիայի Պաշտպանության նախարարությունը հարց է բարձրացրել սեփական բախտիկ հրթիռների մշակման վերաբերյալ, որը հնարավորություն կտա կանխելու Սենկակու կղզիների վրա հնարավոր հարձակումը: Վերոնշյալ հրթիռները նախատեսվում է տեղակայել Ճապոնիայի Օկինավա կղզում, որը հնարավորություն կտա սահմանել վերահսկողության 400-500 կմ հեռավորության վրա³⁵:

Մյուս կարևոր գործոնը, որը մեծ վտանգ է ներկայացնում Ճապոնիայի նավթի ծովային ուղիների համար՝ ծովահենների և

³³ Senkaku belong to Japan: Panel, March 31, 2004, <http://www.japantimes.co.jp/text/nn20040331a9.html>

³⁴ Ճապոնիայի կառավարությունը 2012 թ. սեպտեմբերի 11-ին գնեց մասնավոր սեփականատերերից Սենկակու կղզիներից 3-ը՝ դրանով իսկ սկիզբ դնելով Չինաստանում հակաճապոնական բողոքների ակցիային: Այս մասին տե՛ս Japan likely to increase defense spending due to territorial disputes, JapanToday, 06.01.2013, [http://www.japantoday.com/category/politics/view/japan-likely-to-increase-defense-spending-due-to-](http://www.japantoday.com/category/politics/view/japan-likely-to-increase-defense-spending-due-to-territorialdisputes?utm_campaign=jt_newsletter&utm_medium=email&utm_source=jt_newsletter_2013-01-06_AM)

[territorialdisputes?utm_campaign=jt_newsletter&utm_medium=email&utm_source=jt_newsletter_2013-01-06_AM](http://www.japantoday.com/category/politics/view/japan-likely-to-increase-defense-spending-due-to-territorialdisputes?utm_campaign=jt_newsletter&utm_medium=email&utm_source=jt_newsletter_2013-01-06_AM)

³⁵ <http://topwar.ru/30029-yaponiya-mozhet-sozdat-sobstvennye-rakety-dlya-oborony-spornyh-ostrovov.html>

ահաբեկիչների խնդիրն է: Ծովահենների թիվը վերջին տասնամյակների ընթացքում բավական մեծացել է, որը պայմանավորված է մի շարք գործոնների առկայությամբ: Նախ մեծացել է ծովի դերը՝ որպես ապրանքատեղափոխման միջոց: Նշենք, որ որոշ տվյալների համաձայն՝ ապրանքների մոտ 90%-ն առաքվում է ծովով³⁶: Երկրորդ գործոնը՝ ծովային ուղիներով առաքվող էներգակիրներն են, որոնք, բնականաբար, գայթակղիչ են ծովահենների համար: Նշենք, որ ծովահենների հարձակումների վտանգը Ճապոնիայի նավթի ծովային ուղիներին սպառնում է ինչպես Պարսից ծոցի, այնպես էլ խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջաններում, որը, անշուշտ, ստիպում է Ճապոնիային ուժեղացնել իր ռազմաքաղաքական դերը՝ երկրի տնտեսական շահերի ապահովման նկատառումներից ելնելով: Ըստ Միջազգային ծովային բյուրոյի (International Maritime Bureau) տվյալների՝ ծովահենների կողմից իրականացվող հանցագործությունների թիվը գնալով աճում է³⁷: Այսպես՝ 2003 թ. գրանցվել է ծովային հարձակումների 445 դեպք նախորդ տարվա 370-ի փոխարեն, որոնցից 121 միջադեպը տեղի է ունեցել Մալակկայի, Սունդայի և Լոմբոկի նեղուցներում: Հարկ է նշել, որ ծովահենների հարձակումների 25%-ը 2006 թ.-ի դրությամբ գրանցել են Հարավ-Արևելյան Ասիայում, մասնավորապես՝ Ինդոնեզիայի արքիպելագոմ, Մալակկայի նեղուցում, Հարավ-Չինական և Արևելաչինական ծովերում³⁸, որտեղով անցնում են աշխարհի նավարկությունների կեսից ավելին: Բարձր դիսկային գոտիների շարքում են նաև Հորմուզի նեղուցը, Սոմալիի և Ադենի ծոցերը, Պերույի, Բանգլադեշի և Մալայզիայի ծովային տարածքները, որտեղ գրանցվել են տարեկան հարձակումների մոտ կեսը³⁹: Նշենք, որ միայն Հորմուզի նեղուցով օրական առաքվում է 15.5 մլն բարել նավթ, որը կազմում է ընդհանուր նավթային արտահանումների 73%-

³⁶ <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/spratlly.htm>;
<http://www.imo.org/About/Pages/Default.aspx>

³⁷ Halloran R., A Maritime Nightmare in the Making, The Japan Times, March 6, 2004, <http://www.japantimes.co.jp/text/ea20040306a2.html>

³⁸ Chalk P., The Maritime Dimension of International Security Terrorism, Piracy, and Challenges for the United States, California, 2008, p. 8.

³⁹ International Maritime Bureau, 2007, p. 5, <http://www.icc-ccs.org>

ը⁴⁰, իսկ Մալակկայի նեղուցով՝ 10.3 մլն բարել նավթ⁴¹: Հորմուզի նեղուցով առաքվող նավթի 7%-ը ներկրվում է ԱՄՆ, 25%-ը՝ Արևմտյան Եվրոպայի երկրներ և 55-60%-ը՝ Ճապոնիա⁴²: Հետևաբար նավթի արտահանումը խոչընդոտող ցանկացած միջադեպ կարող է մեծ վնաս հասցնել վերոնշյալ երկրների տնտեսություններին:

Պարսից ծոցի տարածաշրջանում նավթի ծովային ուղիների անվտանգությանը հատկապես մեծ վտանգ են ներկայացնում Սոմալիի ծովահենները⁴³: Ըստ տվյալների՝ Ճապոնիայի ներկրումների 92%-ն անցնում են Ադենի ծոցով, և ծովահենների կողմից հարձակումների պատճառով մեծ վնաս է հասցվել երկրի տնտեսությանը⁴⁴: Այդ պատճառով 2009 թ. մարտին Ճապոնիան Ադենի ծոց ուղարկեց Ծովային ինքնապաշտպանական զորքեր՝ Սոմալիի ծովահեններին հակահարված տալու նպատակով: Սակայն դա չկանգնեցրեց ծովահեններին, որոնք շարունակում են մինչ օրս ընդլայնել իրենց ազդեցության գոտիները: Այժմ Սոմալիի ծովահենների նպատակն է իրենց ազդեցությունը հաստատել Եմենի փոքր կղզիների, Հնդկական օվկիանոսի արևմտյան ափերի, ինչպես նաև Ադենի ծոցի և Օմանի ափամերձ շրջանների վրա: Միայն 2011 թ. ճապոնական նավերը կողոպտվել են ծովահենների կողմից ավելի քան 10 անգամ, ինչը մեծ սպառնալիք է Ճապոնիայի տնտեսության համար: Հարկ է նշել, որ Ճապոնիայի էներգետիկ անվտանգությանը, բացի ծովահեններից, մեծ վտանգ է սպառնում նաև ահաբեկչական կազմակերպությունների, հատկապես՝ իսլամական «Ալ-Շաբաա» խմբավորման⁴⁵ և «Աբդուլ

⁴⁰ «Kyodo News Service», May 18, 1984.

⁴¹ Lehr P., Violence at Sea: Piracy in the Age of Global Terrorism, New York, 2007, p. 23.

⁴² «The Japan Times», 07.06.1987.

⁴³ Նշենք, որ Սոմալիի ծովահենների թիվն անհամեմատ մեծացավ 1990-ականների սկզբին, ինչին մեծապես նպաստեց Սոմալիում սկսված քաղաքացիական պատերազմը, որի պատճառով ստեղծվել էր ծանր տնտեսական պայմաններ և մեծացել էր երկրում գործազրկության ցուցանիշը: Այս մասին տե՛ս Lehr P., նշվ. աշխ., էջ 2:

⁴⁴ http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2010/05/11/japan-to-build-navy-base-in-Gulf-of-Aden/ UPI-60511273596816/

⁴⁵ Այս ծայրահեղական ահաբեկչական խմբավորումն առաջացել է Սոմալիում տիրող անկայուն քաղաքական և սոցիալական իրավիճակների արդյունքում: Այս մասին տե՛ս http://www.leadership.nga/articles/16139/2012/02/12/au_says_alshaab_driven_global_terrorist_agenda.html

Ազգամ Բրիգադ»-ի կողմից⁴⁶: Վերոնշյալ խմբավորումները, ըստ պաշտոնական տվյալների՝ կապված են «Ալ-Քաիդա» ահաբեկչական կազմակերպության հետ⁴⁷: 2010 թ. օգոստոսի 3-ին «Աբդուլ Ազգամ Բրիգադ»-ի ահաբեկչական գործողությունների զոհ դարձավ Հորմուզի նեղուցով Կատարից ճապոնիա ուղևորվող նավթային տանկերը՝ «Մ. Սթարը» («M. Star»)⁴⁸, ինչը լուրջ մտահոգություն առաջացրեց ճապոնիայի կառավարության և նրա բիզնես հասարակության շրջանակներում: Այդ է պատճառը, որ ճապոնիայի կառավարությունը, ելնելով իր տնտեսական շահերից, որոշեց 2011 թ. հուլիսին Ադենի ծոցում գտնվող Ջիբութի նավահանգստում տեղակայել ռազմածովային բազա, որը ճապոնիայի առաջին ծովային ռազմական բազան է երկրորդ աշխարհամարտից հետո⁴⁹:

Ծովահենների և ահաբեկչական կազմակերպությունների կողմից իրականացվող գործողությունների արդյունքում տուժում է ոչ միայն ճապոնիան, այլև միջազգային հանրության մյուս անդամները: Այդ պատճառով ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդի կողմից ստեղծվել է Միջազգային ծովային կազմակերպությունը (International Maritime organization)⁵⁰, որի հիմնական գործառույթներից մեկն է կասեցնել ծովահենների և ահաբեկիչների կողմից իրականացվող գործողությունները և ապահովել նավերի անվտանգ երթևեկությունը:

⁴⁶ Նշենք, որ «Աբդուլ Ազգամ Բրիգադ»-ն անվանվել է հայտնի իսլամական քարոզիչ, շեյխ Աբդուլ Ազամի անունից, ով 1980-ականներին ոգեշնչել է «Աֆղան արաբներին»: «Աբդուլ Ազգամ Բրիգադը» սուննի իսլամական ռազմական խմբավորում է, որը ստեղծվել է 2009 թ. Սալեհ Ալ-Քարաավիի կողմից: Այս խմբավորումն ունի զանազան ճյուղեր մի շարք երկրներում, ինչպիսին են Լիբանանը, Պակիստանը, Սիրիան, Հորդանանը:

⁴⁷ Lehr P., Նշվ. աշխ., էջ 19: Bronwyn E. Bruton, Somalia: A New Approach, New York, 2010, p. 3.

⁴⁸ Նշենք, որ տանկերը Կատարից ճապոնիա էր առաքում 2 միլիոն բարել նավթ: Այս մասին տե՛ս http://www.nytimes.com/2010/08/07/world/middleeast/07tanker.html?_r=0

⁴⁹ <http://www.asahi.com/politics/update/0601/TKY201106010577.html>;
<http://www.guardian.co.uk/world/2011/jan/21/south-korea-rescue-somali-pirates>

⁵⁰ Միջազգային ծովային կազմակերպությունը (ՄԾԿ) ստեղծվել է 1948 թ. Ժնևում ընդունած կոնվենցիայի համաձայն, որն ուժի մեջ է մտել 1958 թ.: ՄԾԿ-ն 1998 թ. հուլիսի 1-ին ընդունեց օրենք, համաձայն որի՝ կազմակերպությունը պետք է վերահսկողություն սահմանի ծովային ուղիներով տեղափոխվող էներգակիրների անվտանգ առաքման և ծովահենների գործողությունների կասեցման ուղղությամբ: Այս մասին տե՛ս <http://www.imo.org/About/HistoryOfIMO/Pages/Default.aspx>

**THE ACTIVATION OF JAPAN'S MILITARY ROLE IN THE PERSIAN GULF
AND THE ISSUE OF SECURITY OF "SEA LINES" AFTER THE EVENTS
OF SEPTEMBER 11, 2001**

After the Post-Cold War, the geopolitical situation in the world has transformed, which propel Japan to activate its military role not only in Asia-Pacific region but also in the Middle East. One of the reasons of enhancing Japan's military role is the competitiveness of Asian countries such as China and India in the sphere of energy imports. Noteworthy to mention that since 1993 China has become the oil net importer and in 2003 occupied the second place in the quantity of oil imports. Thus, the competitiveness of China in energy sphere enhances also the competition between two states in the sphere of the regional navy. Not only Japan is interested in deterring China's influence, but also some other countries of the region such as Singapore, Australia, Philippines, Malaysia, Indonesia and the USA. Japan round up support receiving from them to become countermeasure force in the region against China.

It is important to note that Japan's self-defense forces become one of the most developed military-industrial complexes in the region, having the second biggest navy after the USA.

In April 2001 Japan's parliament suggested to review the constitutional provisions for expanding the military role. It became possible to bring in life after the terrorist attacks in September 11, 2001, when the threat made Japan do concrete steps. Thus on January 9th 2007, Tokyo made a decision to alter Defense Agency to Defense Ministry which gave the jurisdiction to the government for acting more drastically in emergency situation and enhancing its influence on making decisions of Foreign policy. Later Shinzō Abe's government continued the policy of his predecessor-Junichiro Koizumi. He added the provisions that no longer fit the times should be reviewed.

Japan's economy depends on energy imports from Persian Gulf so the safety of the territory through which are passing oil and natural gas is very important. Any incident or any territorial dispute can be a reason of damage of the security of the oil sea lines.

The main threats for the security of the sea lines come not only from territorial disputes that available between Japan and China related to Senkaku (Diaoyu) islands or between China and other countries of Pacific Ocean such as Taiwan,

Philippines, Malaysia, Vietnam and Indonesia, but also from the pirates and the terrorists. It is noteworthy to mention that 25% of pirates' attacks are registered in Southeast Asia, particularly in the Strait of Malacca, in the seas of South China and East China, through which are passing the half of shipping of the world. The great treats for the oil sea lines of the Persian Gulf region come from Somali pirates the bases of which are situated in the state of Somali near Africa horn, in Hormus and Aden straits. Since the early 1990s, the number of Somali pirates has increased after the central Somali government collapsed and civil war broke out. The Somali pirates now are expanding their territory to Yemen's small islands, which have become bases for the pirates, who threaten the ships sailing in and out of the Persian Gulf. They most frequently ply the waters between western Indian Ocean and the Gulf of Aden, particularly off the coast of Oman near the Persian Gulf. Against this backdrop, I should note that Japan's energy security is depend on unimpeded shipping in the Persian Gulf as through this territory is passing 92% of Japan's imports. In March, 2009 Japan's government sent to the Gulf of Aden the maritime Self-defense forces for rebuting the Solami pirates. By 2011, Japanese ships had been attacked ten times by Somali pirates near the Persian Gulf, demonstrating the grave threat to the Japanese economy.

The threats of oil sea lines come also from the terrorists – "Abdullah Azzam Brigades" and islamists "Al-Shaab group". Both call themselves the branches of "Al-Qaeda". In August, 2010 when a Japanese tanker- M.Star, was attacked in the Strait of Hormuz by an Islamic extremist group - the Abdullah Azzam Brigades, it horrified the Japanese government and its business community. Thus Japan in July of 2011 mounted in Djibuti port in the Gulf of Aden its naval base which was Japanese first base after the Second World War.

The issue of the security of the sea lines put to trouble not only Japan but also the other members of International Community. For ensuring the safety of ships' traffic, the Security Council of the United Nation established International Maritime organization.